

tä popularisoivia teoksia.

Petri Ylikoski

n & n

KANSAKUNTA LIIKKEESSÄ

Eric Hobsbawm, *Nationalismi. (Nations and Nationalism Since 1780. Programme, Myth, Reality.)* Suomentaneet Jari Sedergren, Jussi Träskilä ja Risto Kunnari. Vastapaino, Tampere 1994.

Eric Hobsbawmin ominta alaa voitaneen sanoa olevan talous- ja sosiaalishistorian. Suurimman mainensa hän on hankkinut Ranskan vallankumouksen jälkeisiä aikakausia käsittelevillä teoksillaan *The Age of Revolution 1789-1848*, *The Age of Capital 1848-1875* ja *The Age of Empire 1875-1914*. Hän on kosmopoliitti: syntynyt Aleksandriassa vuonna 1917, opiskellut Wienissä, Berliinissä, Lontoossa ja Cambridgessä. Hobsbawm pystyy käyttämään monenkielisiä lähteitä, mikä ei ole aivan tavallista englanninkielisten historioitsijoiden keskuudessa, ei edes sellaisten, jotka Hobsbawmin tavoin pyrkivät rakentelemaan synteesejä. Tällainen kosmopoliittisuus ja kielitaito antaa hyvän pohjan kirjoittaa nationalismista, nykyään paljon tutkitusta, mutta ylen hankalasta aiheesta.

Hobsbawm aloittaa yrityksillä määritellä tarkasteltavana oleva käsite. Se on tunnetusti vaikeaa. "Kansakuntaisuus" (tämä on tässä yhteydessä osuva suomenosanalle *nationhood*) voidaan koettaa määritellä objektiivisista ja subjektiivisista lähtökohdista käsin. Kirjaa tenttiin lukeva opiskelija ehkä voi hätkähtää kun Hobsbawm ilmoittaa, että objektiivisista määritelmistä on **Josif Stalinin** määritelmä "luultavasti parhaiten tunnettu". Tässä tulee esiin Hobsbawmin oma henkilöhistoria. Hän oli pitkään Ison Britannian Kommunistisen Puolueen (CPGB) johtavia intellektuelleja. Tästä johtuu hänen erinomainen Stalin-tuntemuksensa. Varmaankin hänen ikätoverinsa ja hengenheimolaisensa CPGB:ssä tunsivat parhaiten juuri Stalinin määritelmän asiasta. Sinänsä on paikallaan, että hyvistä määritelmistä pidetään kiinni olivatpa ne kenen hyvänsä tekemiä. Stalinin määritelmä on nimittäin hyvä (joskin kaikki "objektiiviset" määritelmät ovat epätäydellisiä): "Kansakunta on historiallisesti kehittynyt, kielen, alueen, talouselämän ja kulttuuriyhteisössä julkitulevan psykologisen ilmiön määrittämä pysyvä yhteisö". Valittaen on todettava, että Hobsbawm on kätkenyt tämän määritelmän alaviitteeseen (s. 14); opiskelijat tahtovat jättää viitteet lukematta eivätkä kuulemma pidä siitä, että kysymyksiä tenteissä tehdään alaviitteistä.

Hobsbawm lähtee liikkeelle muodikkaasta väittämästä, että "modernille

kansakunnalle ja kaikkeen siihen liittyvälle on tyypillisintä juuri modernisuus". Todisteeksi hän esittelee laajasti aiheeseen liittyvän sanaston vastikäisyyttä historiallisessa katsannossa. Se peruslähtökohta, että nationalismin tapaisia ilmiöitä olisi esiintynyt vasta 1800-luvulla, on kuitenkin kestävä. Antiikin Kreikan eräitä ilmiöitä on vaikeaa ellei mahdotonta selittää viittaamatta jonkunlaiseen kansallishenkeen. Monet ovat pitäneet kreikkalaisten yksituumaisuutta persialaisten valloitusyrityksiä vastaan esimerkkinä heidän ylevästä isänmaallisuudestaan. Onkin vaikea kieltää, että mitään kreikkalaista yhteishenkeä ei noissa sodissa olisi esiintynyt (mikä ei tietenkään estänyt sitä, että pääosa kaikista sodista oli yksien kreikkalaisten kaupunkivaltioiden sotia toisia vastaan tai kapunkivaltioiden sisällissotia). Olympialais-instituutio, josta alun perin oli suljettu pois kaikki muut paitsi äidinkielenään kreikkaa puhuvat, myös esimerkiksi kreikkaa vain sivistyskielenä käyttäneet makedonialaiset ennen kuin he valloittivat Kreikan, on yksi selvimpiä todisteita tuon ajan nationalismista. Entä **Machiavellin** pyrkimys Italian yhdistämiseen ja universalistisen kirkon vastustaminen erityisesti juuri siitä syystä, että se on tälle suurin este? Eikö sillä ollut mitään tekemistä nationalismin kanssa?

Omissa lähtökohdissaan Hobsbawm nojaa **Gellnerin** tunnetussa teoksessaan *Nations and Nationalism* esittämiin määritelmiin. Hän kuitenkin kritisoi Gellneriä siitä, että hän tarkastelee nationalismin syntyä liiallisesti poliittisten ja muiden intellektuaalisten eliittien näkökulmasta ja jättää kiinnittämättä huomion "alhaalta" lähtevään näkökulmaan. Gellnerin puolustukseksi on sanottava, että hänen erityisen huomionsa kohteina ovat Itä-Euroopan suurvaltojen "taskuissa" 1800-luvulla syntynyt nationalismi, mikä totisesti oli "ylhäällä" synnytettyä. Suomi sopii hyvin esimerkiksi (Gellnerillä on Tsekki, Unkari ym.). Täällähän tilanne oli 1700-luvun lopussa menossa siihen suuntaan, että ruotsista oli tulossa vähitellen myös kansan keskuuteen leviävä sivistyskieli. Tilanteen muutti tunnetusti **Kustaa IV Aadolfin** jääräpäinen kieläytyminen osallistumasta mannermaasulkemukseen. Suomalainen folkloristiikka oli pontimena niillä, jotka ryhtyivät aika olemattomista aineksista rakentamaan "kansakuntaa". **Snellmanilla** oli vielä sen verran järkeä, että hän ei sentään ryhtynyt muuttamaan itse puhumaansa kieltä toiseksi, kuten hänen oppipoikansa tekivät. Se oli epäilemättä yhtä hullunkurista kuin venäläisten ylimysten yritys muuttaa kielensä ranskaksi. Valitettavana voidaan pitää sitä, että suomikiihkoilijat onnistuivat eikä ruotsista tullut Itämaan ainoa sivistyskieltä, koska jos nyt näin olisi, niin meille olisi paljon helpompaa oppia englantia.

Hobsbawmin lukuisat esimerkit itse asiassa tukevat Gellnerin pienten kansojen nationalismin syntyä tarkastelevaa teoriaa, jossa pääpaino on "ylhäällä"

tapahtuvassa kehityksessä. Virolainen maalaisraivas vihasi herroja, joita se kutsui nimellä *saks*, mutta sen takia, että nämä riistivät ja orjuuttivat talonpoikia, ei siksi, että herrat puhuivat saksaa. Irlannin nationalistit yrittivät elvyttää gaelin kielen päästyään valtaan, mutta menestys oli huono, koska työtätekevät olivat jo ehtineet omaksumaan englannin ja pitivät kaiketi lähinnä kaheleina niitä, jotka vaativat heitä muuttamaan kieltään. Hobsbawm huomaa lisäksi aivan oikein, että ”työväenluokka ei ollut taipuvainen kiihtymään kielestä sinällään”. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Suomessa Väinö Tanner epäilemättä tulkitisi työväestön tunteja melko adekvaatisti nimittäessään kielikysymystä kuudennen luokan kysymykseksi kun porvarit riitelivät Helsingin yliopiston suomalaistamisesta.

Hobsbawmin polemiikki Gellneriä vastaan on kummallista siihen katsoen, että hän itse eräin kohdin menee liiankin pitkälle selittäessään kansakuntien syntyyn liittyviä tapahtumia ainoastaan ”ylhäältä” käsin. Niinpä Hobsbawm väittää, että I maailmansodan loppuvaiheessa vielä voitolla ollut ”Saksa perusti kolme pientä Baltian kansallisvaltiota, joilla ei ollut minkäänlaisia historiallisia edeltäjiä eikä — ainakaan Viron ja Latvian kohdalla — havaittavia kansallisia pyrkimyksiä” (s. 181). Totta tietysti on, että nämä valtiot perustettiin puskurivaltioiksi bolshevistista Venäjää vastaan. Liiallista kuitenkin on väittää, että näissä provinseissa ei olisi ollut havaittavia kansallisia pyrkimyksiä. Totta kai niitä oli: talonpoikien valituslauluja kerättiin eepoksiksi siellä niinkuin Suomessakin, laulujuhlia järjestettiin, hajanaisista murteista, joilla oli mahdollista ilmaista vain yksinkertaiseen maalaiselämään liittyviä asioita, yritettiin muokata yksi sivistyskieli, nationalismin ideologit vaihtoivat kieltä, jne. Eivät Baltian maat sentään *kokonaan* mielivaltaisia kansallisia luomuksia olleet.

Johtopäätöksensä Hobsbawm kirjoittaa, että ”vaikka nationalismista ei päästäkään eroon, se ei yksinkertaisesti ole enää sellainen historiallinen voima kuin se oli Ranskan vallankumouksesta lähtien imperialistisen siirtomaa-ajan loppuun saakka toisen maailmansodan jälkeen” (s. 185). On tietysti kehityssuuntauksia, jotka voidaan katsoa nationalismin vastaisiksi, kuten Länsi-Euroopassa EU ja sen laajeneminen. Suomesakin voidaan havaita, että maan EU-jäsenyyden vastustajat tekevät itselleen karhunpalveluksen kun he pohjaavat propagandansa pääasiassa chauvinismiin. Ihmiset — varsinkin nuoret — tuntevat nykyään muitakin maita ja kansoja eivätkä helposti kallista korvaansa ksenofobiselle propagandalle. Mutta niin pitkällä ei olla, että Hegelin mainitsema viisautta tuova Minervan pöllö kiertelisi kansakuntien ja nationalismin yllä, kuten Hobsbawm kirjansa lopuksi lennokkaasti väittää. Jälleen hänen monet omat esimerkinsä puhuvat johtopäätöstä vastaan. Slovakit

kohottavat kansallista ylpeyttään sillä, että yrittävät pakottaa maan 600000 unkarilaista asioimaan viranomaisten kanssa vain slovakiksi. Berberit saavat nykyään Algeriassa raskaan sakon, jos yrittävät käyttää omaa kieltään arabian sijasta virallisissa yhteyksissä. Esimerkkejä voisi helposti löytää lisää läheltä ja kaukaa. Virossa muiden kuin vuonna 1940 Viron kansalaisina olleiden ja heidän jälkeläistensä tulee anoa maan kansalaisuutta, jonka saa läpäisemällä kielikokeen, jossa osoittaa osaavansa 1500 sanaa viroa. Tämän opiskelu on käytännössä aika mahdotonta sano-kaamme henkilölle, jonka koulutus rajoittuu peruskouluun, joka milloinkaan ei ole opiskellut vieraita kieliä ja jolle ikääkin jo on ehtinyt karttua. Mutta jos menet ja sanot virolaiselle, että miehityksen kostaminen venäläisille tällä tavoin on problemaattista, niin saat varoa primitiivireaktiota.

Monet kulttuurilliset tekijät varmaankin voivat nykyään olla omiaan jollain lailla kosmopolitisoimaan ihmisiä. Esimerkiksi voidaan ottaa ylikansallinen, televisiosta valuva musiikkiviihde. Se on tehty varta vasten vastaanottajien tylsistytämiseksi ja tyhmistyttämiseksi kun kuvat vaihtuvat muutamaa sekunnin välein ja kun musiikin sävelkorkeuden vaihtelu rajoittuu kahteen-kolmeen kokosävelaskeleeseen eikä mitään rytmin ja äänen voimakkuuden muutoksia ole. Mutta tyhmistyttäminen on joka tapauksessa kosmopoliittista. Toisaalta urheilun kansallisuuskiikkoa lietsova vaikutus, josta Hobsbawm kertoo esimerkiksi hauskan, 12-vuotiaana Wienissä kokemansa tapauksen (hän uhkasi tulla löylytetyksi, jos Englanti voittaa Itävallan jalkapallo-ottelussa; hän ei ollut enää vain englantilainen, vaan Englanti), on edelleen ilmeinen. Mahdollisesti kuitenkin urheilun muuttaminen entistäkin korostuneemmin viihteeksi, jota voi televisiosta seurata kellon ympäri, lopulta on omiaan riisumaan siltä sen ksenofobista luonnetta: ajan oloon katsojat tuskin jaksavat enää pitää lukua siitä, mitä kansallisuutta kukin urheilija edustaa.

Hobsbawmin kirjan paras puoli on sen vankka historiallinen ote ja suvereeni asiantuntemus. Nationalismi on mitä tyypillisimmin ilmiö, jonka ymmärtäminen ei ole mahdollista muutoin kuin historian ahkeran opiskelun avulla. Tältä näkökannalta kirjan suomenkielisen nimen muuttaminen on aivan perustetonta. Toivottavasti siihen on kysytty Hobsbawmilta lupa. Jos niin on tehty ja lupa on saatu, asia on valitettava. Jos nimi on muutettu lupaa kysymättä, teko on härski. Suomentajien alaviittoihin lisäämät selitykset ovat lyhykäisyydessäänkin usein valaisevia ja tarpeellisia erityisesti kirjan oppikirjakäyttöä ajatellen. Suomennos on sujuvaa kieltä.

Jukka Paastela